

Kilder til de bornholmske højskolers historie

For de første højskoler 1856-93:

De tre bornholmske dagblade:

Bornholms Avis

Rytterknægten, senere Bornholms Amtstidende og senere igen Bornholms Dagblad

Bornholms Tidende

De enkelte eksemplarer, hvorfra der er hentet oplysninger, er angivet i noterne.

H. Rosendal: Danmarks Folkehøjskoler og Landbrugsskoler 1844-1894. Odense 1894.

Biografiske oplysninger:

K. H. Kofoed: Bornholms politiske Historie I-V, 1936-40 - identisk med Bornholmske Samlinger, I. række, bind 23-27.

Klippeøens Mænd

Specielt for de enkelte perioder:

For virksomheden i Åkirkeby 1856-58 og forsøgene senere:

Opgaver skrevet af Markus Hansen, og breve og en anbefaling til ham af Lucianus Kofoed. Privateje.

Indbydelse til aktietegning og skoleplan, 1867. Privateje.

G. L. Dam og H. K. Larsen: Aakirkeby 1346-1946, Åkirkeby 1951.

Festskrift i Anledning af Bornholms Valgmenigheds 25-Aars Jubilæum, Rønne 1919.

For virksomheden i Østermarie 1870-93:

Taler og Sange ved Bornholms Folkehøjskoles Indvielse - et hefte på 24 sider udgivet senere. 2 stærkt medtagne eksemplarer findes bevaret på højskolen.

"Indbydelse til at danne et Folkehøjskole-Samfund for Bornholm". Løbeseddel med tegningsliste. Teksten bragtes også i annoncer i dagbladene.

Notater af Rudolf Skovgaard fra 1877 og 1880. Privateje.

Breve fra tusmørket. En højskoledagbog og breve fra 1882. Bornholmske Samlinger, II. række, 11. bind, side 33 ff.

Ebbe Geert Rasmussen: Elever på Bornholms Folkehøjskole 1872-73. Bornholmske Samlinger, II. række, 10. bind, side 109

og

Elever på Bornholms Folkehøjskole i året 1882-83. Bornholmske Samlinger, II. række, 12. bind, side 199.

Mindebog fra vinterholdet 1873-74. Privateje.

Brev fra Ludvig Bøgeskov til Hans Kofoed 1881. Privateje.

Notitsbog fra 1884. Privateje.

Henrik Yde: Bornholms Folkehøjskole i Østermarie og dens sidste forstander. Bornholmske Samlinger, III. række, 2. bind, side 157 ff.

og

Det grundtvigske i Martin Andersen Nexø's liv, 1991 (doktordisputats).

Martin Andersen Nexø: For Lud og koldt Vand. 1. udgave 1937, 4. udgave 1985.

Brev fra Alfred Foverskov til Martin Andersen (Nexø), 1892.

Personlige data om Alfred Foverskov:

Stamtavle over Ågårds-familien, Pedersker. Privateje.

For enkelte detaljer: Festskrift for Bornholms Amts Skytteforenings 25 Aars Jubilæum, Rønne 1894.

For højskolen ved Ekkodalen 1893-1945:

Generelt for hele perioden:

Forhandlingsprotokollen for aktieselskabet "Bornholms Højskole"; 2 bøger: 1893-1906 og 1906 til selskabets endelige opløsning 1946. Den ældste af bøgerne indeholder foruden mødereferater, fortegnelse over de oprindelige aktionærer og bidragsyderne til den 3-årige indsamling samt et afsluttet regnskab for selve etableringen af skolen.

Elevforeningens protokol; 2 bøger: 1894-1932 og 1932-80.

Protokol for Bornholms Højskoles Hjælpefond 1920-42 og 1942-62 (samme bog).

Aktieprotokol - autoriseret 1930.

Forhandlingsprotokol for den selvejende institution "Bornholms Højskole" 1943-.

Forhandlingsprotokol for Bornholms Højskoles repræsentantskab, 1943-.

Elevprotokollerne 1893-1953.

Undervisningsprotokol - med nogle "huller" omfatter den perioden 1918-46.

Bornholms Højskoles årsskrifter 1911-45.

Til disse kilder, som er de absolut vigtigste for perioden 1893-1945, har jeg ikke fundet det hensigtsmæssigt med henvisninger i noterne. Det skulle overalt fremgå af skildringen, hvor stoffet er hentet fra.

Af andre kilder kan nævnes artikler i dagbladene i forbindelse med 40 og 50 års jubilæerne 1933 og 1943.

Desuden specielt for de enkelte perioder:

N. P. Jensens tid:

Hans Markussens livserindringer (privateje).

Vandrebogen "Ekko", bog I og II (højskolens arkiv).

Bornholms Tidende - specielt notitser og referater omkring grundstensnedlæggelsen og indvielsen 1893.

Breve til og fra Markus Hansen 1894-95 (privateje).

Jubilæumsårsskrift 1894-1944.

Krebs Langes tid:

Et Mindeskrift, Stevns Frimenighed 1884-1934: Uddrag af min Levnedsbog, af Krebs Lange, side 47-53.

Undervisningsprotokol: et collegiehefte, som dækker perioden vint. 1901-02 - som. 1906.

Andreas Hansens tid:

Højskolebladet, årgang 1907, 1908 og 1909.

Elevavisen "Ekko" fra 1909.

Vandrebogen "Baandet" fra 1909-11.

Arbejdsaar og fyraften, 1956 - Mindebog for Andreas Hansen med artikler, digte, breve m.v.

Skildringer og meddelelser fra tidligere elever: Gunnar Juul Nielsen, Thora Mattesen, m.fl.

Frode Aagaards og Thomas Thomsens tid:

Skildringer og meddelelser fra tidligere elever: Thor Thorsen, Kirsten Müller m.f.

Gamborg Niensens tid:

Privat brev fra Peter Gamborg Nielsen til Steen Balle af 15. september 1983 og privat interview med ham også af Steen Balle fra sommeren 1984.

Begge dele bærer præg af den lange afstand i tid, og af, at det var en tid, han ikke mindedes med særlig glæde. Om sine elever fra den tid udtaler han sig generelt meget positivt, men meget andet forholder han sig forståeligt nok overordentligt kritisk til. Derfor har mange ting måttet vurderes og afvejes nøje.

Skildringer og meddelelser fra tidligere elever: Asta og Arne Nielsen, Rønne, Valdemar Kofoed, Nyker, Johannes Kofoed, Klemensker, Asta Petersen, Nivå, og Ebba Hansen, Nexø.

Om højskolerne på landsplan samt en del biografiske oplysninger:

A. Nordahl-Pedersen: Danmarks Højskoler, 1909.

Den danske Folkehøjskole gennem hundrede Aar, bind I & II, Odense 1939 og 1940.

Danmarks Folkehøjskole 1844-1944, Festskrift, København 1944. Udgivet af Foreningen for Højskoler og Landbrugsskoler.

Thomas Rørdam: Folkehøjskolen, København 1966.

Højskoleloven af 1942.

I noterne vil der desuden blive henvist til enkelte andre kilder.

Desuden kan nævnes diverse billedmateriale samt undersøgelser af skolens gamle bygninger.

Højskolens elever i tal:

Elevprotokollerne 1893-1953.

Bornholms Historie - Landbruget og dets biografier, v. Ernst G. Olsen, Rønne 1950, den såkaldte "sladrebog".

Bornholms Vejviser - 15 bind 1922-67.

Trap: DANMARK, 4. og 5. udgave, bindene vedr. Bornholm.

DANMARK - Land og Folk, v. Daniel Bruun, København 1921, bindet om Bornholm - et værk noget lignende Trap: DANMARK.

Bornholms Efterslægtsselskab og Bornholms landøkonomiske Forening 1805-1955, Rønne 1958.

Til afsnittet om de bornholmske landboelever:

Lauegaards-Familien, Stege 1982

Stamtavle over Familierne Jochumsen m.fl., Rønne 1921

Stamtavle over Familien Blem

V. Svendsen: Østerlarsker Slægter

Bidstrup: Stamtavle over Familien Kofoed, Kofoedgaard

Desuden en lang række andre stamtavler, dels trykte, dels utrykte, som forefindes i Bornholms Centralbiblioteks lokalsamling.

Om statistiske forhold på landsplan desuden:

Gyldendals Leksikon, 1977-78
Dansk Konversations Leksikon, 1955

Af generelle oversigter over hele højskolebevægelsens historie kan nævnes følgende:

Andreas Hansen: Højskolebevægelsen paa Bornholm - artikel i "Bornholmernes Land", 1944, bind I, side

277-292 (den eneste, der her delvis er brugt som kilde).

Samme: Kundskab i Ære - men Haab skal Livet bære, artikel i Bornholms Tidende den 2/11 1943.

Gustaf Bengtson: Højskolens historie, artikel i Bornholms Avis den 3/11 1943

Werner Hansen: Højskolen gennem 100 år, artikel i dagbladet Bornholms Socialdemokrat, genoptrykt i årsskriftet for 1956.

Samme: Højskolen, kapitel i "Inde i landet", en bog om Åkirkeby i nyere tid, side 243-253.